แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย*

GUIDELINES FOR APPLYING THE THREEFOLD TRAINING TRISIKKHĀ TO DEVELOP MORAL AND ETHICAL VALUES AMONG LOWER SECONDARY SCHOOL STUDENTS OF KUT BONG PHITTHAYAKHARN SCHOOL, KUT BONG SUBDISTRICT, PHON PHISAI DISTRICT, NONG KHAI PROVINCE

กาญจนา ศรีหาตา[1], พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม[2] และ พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน[3]

Kanchana Srihata[1], Phramaha Paitool Siridhammo[2] and Phamaha Prateep Abhivatdhano[3]

[1-3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[1-3]Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: 6402105009@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ : 8 มิถุนายน 2569; วันแก้ไขบทความ 17 มิถุนายน 2569; วันตอบรับบทความ : 19 มิถุนายน 2569

Received 8 June 2026; Revised 17 June 2026; Accepted 19 June 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัด

Citation:

*กาญจนา ศรีหาตา, พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม และ พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน. (2569). แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(4), 485-502.

Kanchana Srihata, Phramaha Paitool Siridhammo and Phamaha Prateep Abhivatdhano. (2026). Guidelines For Applying The Threefold Training Trisikkhā To Develop Moral And Ethical Values Among Lower Secondary School Students Of Kut Bong Phitthayakharn School, Kut Bong Subdistrict, Phon Phisai District, Nong Khai Province. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(4), 485-502.;

DOI: https://doi.org/10.

Website: https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/

หนองคาย 3) เพื่อเสนอแนวทางการใช้ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือการวิจัย โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 34 รูป/คน วิเคราะห์ตามกระบวนการวิจัย นำเสนอด้วยพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1) ศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา พบว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยศีลควบคุมพฤติกรรม สมาธิพัฒนาจิตใจ และปัญญาส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผล สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณธรรมและการดำเนินชีวิตของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

2) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า โรงเรียนมีการพัฒนาคุณธรรมอย่างต่อเนื่องผ่านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ นักเรียนส่วนใหญ่มีวินัยและคุณธรรมพื้นฐานที่ดี แต่ยังมีบางพฤติกรรมที่ควรพัฒนา และจำเป็นต้องเสริมกระบวนการดำเนินงานให้เป็นระบบและต่อเนื่องมากขึ้น

3) แนวทางการใช้ไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน พบว่า การประยุกต์ใช้ไตรสิกขาสามารถพัฒนานักเรียนได้ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยส่งเสริมวินัยผ่านกิจกรรมคุณธรรม พัฒนาจิตใจด้วยสมาธิ และเสริมการคิดวิเคราะห์ พร้อมทั้งอาศัยความร่วมมือของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: หลักไตรสิกขา, การพัฒนา, คุณธรรม, จริยธรรม, นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

Abstract

This research article aimed to: 1) study the principle of the Threefold Training (Tri-sikkh**ā**) as presented in Buddhist scriptures; 2) investigate the current conditions of moral and ethical development among lower secondary school students at Kud Bong Pittayakarn School, Kud Bong Subdistrict, Phon Phisai District, Nong Khai Province; and 3) propose guidelines for applying the Threefold Training to enhance the moral and ethical development of lower secondary

school students at Kud Bong Pittayakarn School. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews using a structured interview guide as the primary research instrument. The key informants consisted of 34 participants, including administrators, teachers, community leaders, and individuals involved in student development. The collected data were analyzed in accordance with qualitative research procedures and presented through descriptive analysis.

The findings revealed that:

1) The findings revealed that the Threefold Training—namely morality (Sīla), concentration (Samādhi), and wisdom (Paññā) serves as a systematic framework for human development. Morality regulates behavior, concentration develops mental stability, and wisdom enhances rational thinking. These principles can be effectively applied to promote students' moral development and appropriate conduct in daily life.

2) Regarding the current conditions, the study found that the school has continuously implemented moral development through instructional processes and student development activities. Most students demonstrate good discipline and fundamental moral values; however, certain behaviors still require improvement. There is a need to strengthen the development process to ensure greater systematic implementation and continuity.

3) In terms of development guidelines, the application of the Threefold Training can holistically enhance students' behavioral, mental, and cognitive development. This includes promoting discipline through moral activities, cultivating mental awareness through meditation practices, and strengthening analytical thinking skills. Such development should be supported through collaboration among the school, families, and the community to ensure sustainability.

Keywords: Threefold Training (Tisikkhā), Development, Morality, Ethics, Lower Secondary Students

บทนำ

การพัฒนาการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) พระพุทธศาสนาเสนอหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการควบคุมพฤติกรรม การฝึกจิต และการพัฒนาปัญญาให้เข้าใจความจริงของชีวิต (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546) หลักดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนในยุคปัจจุบันที่ต้องการทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551)

ในโรงเรียนกุดบงพิทยาคารเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนานักเรียนในชุมชน แต่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมยังต้องอาศัยแนวทางที่เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ดังนั้น การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาจึงมีความสำคัญในการสร้างแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “คนดี คนเก่ง และมีความสุข” (สุมน อมรวิวัฒน์, 2547) ซึ่งจากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยได้ทราบสภาพปัญหาปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า แม้โรงเรียนจะมีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบปัญหาบางประการ เช่น นักเรียนบางส่วนยังขาดความรับผิดชอบ ขาดวินัย และขาดทักษะในการควบคุมอารมณ์ รวมทั้งการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล (ทิศนา แขมมณี, 2550) นอกจากนี้ การดำเนินงานด้านคุณธรรมจริยธรรมยังขาดการบูรณาการอย่างเป็นระบบ และบางกิจกรรมยังเน้นรูปแบบมากกว่าการสร้างพฤติกรรมที่ยั่งยืน อีกทั้งการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนยังไม่เต็มศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางที่มีโครงสร้างชัดเจน โดยใช้หลักธรรมเป็นฐาน เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเกิดผลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2541)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา

นักเรียน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา พระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองและผู้นำชุมชน ซึ่งการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมมิติทางการศึกษาและมิติทางศาสนา (ชาย โพธิสิตา, 2552) ที่จะเห็นความสำคัญของการวิจัย ในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ประการแรก ช่วยสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างพุทธธรรมกับการศึกษา (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538) ประการที่สอง ช่วยพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นระบบ ประการที่สาม ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนานักเรียนอย่างยั่งยืน (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2549) ที่จะได้ประโยชน์จากการวิจัย คือ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักไตรสิกขาและการประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษา ได้แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่เป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน ช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนานักเรียน เป็นแนวทางต้นแบบสำหรับสถานศึกษาอื่นในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนการพัฒนาการศึกษาไทยให้มีความสมดุลระหว่างความรู้และคุณธรรม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2547)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย

จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาหลักไตรสิกขา สภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในบริบทสถานศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา และเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และการปฏิบัติจริงในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 34 รูป/คน คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา พระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองและผู้นำชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับแนวทางการใช้ไตรสิกขาในการพัฒนานักเรียน แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้ ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรสิกขาและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ประสานงานและขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าพื้นที่วิจัย ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล บันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกและบันทึกเสียง (โดยได้รับความยินยอม) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการยืนยันข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Check)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้ ถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อ่านและทำความเข้าใจข้อมูลโดยรวม จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นของการวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงกับหลักไตรสิกขา สรุปผลและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking)

7. การนำเสนอผลการวิจัย ผลการวิจัยนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ โดยจัดเรียงเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา สภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน แนวทางการใช้ไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาทั้งในเชิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และการสังเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นแหล่งข้อมูลหลัก ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักการสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบและเป็นลำดับขั้น โดยมีความสัมพันธ์กับแนวทางการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ที่มุ่งพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาให้สมบูรณ์ครบถ้วน จากการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกและเอกสารทางพระพุทธศาสนา พบว่า ศีลเป็นพื้นฐานของการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา ทำให้บุคคลมีวินัย มีความรับผิดชอบ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข สมาธิเป็นกระบวนการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่น มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ และสามารถควบคุมตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตในสังคม ส่วนปัญญาเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง โดยอาศัยการพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบคอบ ทำให้สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา พบว่าหลักไตรสิกขามีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ของนักเรียน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา สามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังวินัย เสริมสร้างสมาธิในการเรียน และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้และคุณธรรม และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีความหลากหลาย โดยโรงเรียนให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาด้านวิชาการ ผ่านกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ในด้านพฤติกรรมและวินัย พบว่านักเรียนส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนได้ดี มีความสุภาพ เรียบร้อย และเคารพครูผู้สอน ซึ่งสะท้อนถึงผลของการปลูกฝังคุณธรรมในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยังพบพฤติกรรมบางประการที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม เช่น การมาสาย การขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการควบคุมตนเองในบางสถานการณ์ ในด้านจิตสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรม นักเรียนมีความเข้าใจในคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู และความมีน้ำใจ ซึ่งได้รับการปลูกฝังผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมจิตอาสา และกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นอกจากนี้ โรงเรียนยังมีการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ และการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่าการดำเนินงานยังขาดความเป็นระบบและความต่อเนื่องในบางส่วน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกิจกรรมกับผลลัพธ์ด้านพฤติกรรมของนักเรียนอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการดำเนินงานให้มีความเป็นระบบและมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเกิดผลอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างเป็นองค์รวม โดยครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างสติปัญญา อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา ใจ และความคิด ทั้งนี้ การดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาควรได้รับการ

ส่งเสริมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องผ่านกระบวนการจัดการศึกษา การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ในด้านศีล ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมและการแสดงออกที่เหมาะสม โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนยึดมั่นในหลักศีลธรรมและจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม รู้จักเคารพกฎ ระเบียบ และกติกาของสังคม ตลอดจนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่น โดยควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอย่างหลากหลายและสม่ำเสมอ เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเข้าวัดปฏิบัติธรรม และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

ในด้านสมาธิ ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงและสามารถควบคุมตนเองได้ โรงเรียนควรส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างสติและสมาธิให้แก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง อาทิ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การเจริญสติในชีวิตประจำวัน การอบรมคุณธรรมจริยธรรม และการจัดค่ายพัฒนาคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจสงบ รู้เท่าทันอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง สามารถควบคุมพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ลดปัญหาความรุนแรง ความขัดแย้ง และพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข

ในด้านความรับผิดชอบและวินัย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาตามหลักศีลและสมาธิ โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น กิจกรรมลูกเสือ–เนตรนารี กิจกรรมยุวกาชาด กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ และกิจกรรมสภานักเรียน เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การทำงานร่วมกันเป็นทีม การเสียสละเพื่อส่วนรวม และการเคารพสิทธิของผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

ในด้านปัญญา ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีเหตุผล การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเน้นให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการกับหลักคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนสามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม รู้จักตัดสินใจบนพื้นฐาน

ของเหตุผลและคุณธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งในมิติทางวิชาการและมิติทางจิตใจ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามหลักไตรสิกขาจะประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน วัด และหน่วยงานทางการศึกษา ในการร่วมกันกำหนดแนวทาง ส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนอย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง การบูรณาการความร่วมมือดังกล่าวจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ทางคุณธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของผู้เรียน อันจะนำไปสู่การเป็นเยาวชนที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. อภิปรายผลการศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากการควบคุมพฤติกรรมไปสู่การพัฒนาจิตใจ และต่อยอดไปสู่การพัฒนาปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนามนุษย์อย่างองค์รวม (Holistic Development) ทั้งด้านกาย วาจา ใจ และสติปัญญา ประเด็นสำคัญที่ควรอภิปราย คือ หลักไตรสิกขามีลักษณะเป็น “กระบวนการพัฒนาภายใน” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านสมาธิและปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การควบคุมตนเอง และการเรียนรู้อย่างมีสติ นอกจากนี้ การเน้น “ศีล” เป็นพื้นฐานยังสะท้อนแนวคิดการสร้างวินัยและความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่า หลักไตรสิกขาสามารถเป็นกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างพุทธธรรมกับการพัฒนาผู้เรียนในระบบการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาประยอม กลฺยาโณ (ล่มไมล์) (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการสอนสังคมศึกษาตามหลัก

ไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย” ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับองค์ประกอบของระบบการสอน 5 ด้าน ได้แก่ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนรู้ สามารถช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้ในระดับมาก นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า การทำความเข้าใจหลักไตรสิกขาอย่างถูกต้องมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้ โดยศีลควรตีความเป็นระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต สมาธิเป็นความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ และปัญญาเป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ทั้งนี้ยังพบว่าผู้เรียนบางส่วนมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับไตรสิกขา เช่น มองว่าเป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนา ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องปรับกระบวนการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับชีวิตจริง โดยสรุป การใช้ไตรสิกขาเป็นกรอบในการจัดการเรียนรู้สามารถพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคมให้เกิดความสงบสุขและยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. อภิปรายผลสภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความตระหนักของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดในด้านความเป็นระบบและความต่อเนื่องของการดำเนินงาน รวมถึงพฤติกรรมบางประการของนักเรียนที่ยังต้องได้รับการพัฒนา เช่น ความรับผิดชอบและวินัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่าง “การปลูกฝัง” และ “การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจริง” ประเด็นนี้สามารถอภิปรายได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมยังคงเน้นในระดับกิจกรรมมากกว่าการสร้าง “ระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมต้องอาศัยกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีการเสริมแรงอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น แม้โรงเรียนจะมีจุดแข็งในด้านการดำเนินกิจกรรม แต่ยังจำเป็นต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการติดตามประเมินผลให้มีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติ คำสอน (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมการ

บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทุกด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ งบประมาณ บุคคล และงานทั่วไป โดยมุ่งปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของยุคดิจิทัล ด้านวิธีการบริหาร พบว่า สถานศึกษามีการกำหนดแผนและปฏิทินการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ใช้นวัตกรรมดิจิทัลในการวิเคราะห์และพัฒนางานวิชาการ รวมทั้งเน้นการบริหารงบประมาณบนพื้นฐานของศีลธรรม และการบริหารงานบุคคลและงานทั่วไปให้สอดคล้องกับการพัฒนาปัญญาและจิตใจตามหลักไตรสิกขา สำหรับแนวทางการพัฒนา พบว่า การนำหลักไตรสิกขามาบูรณาการกับการบริหารในยุคดิจิทัล สามารถพัฒนาองค์กรได้อย่างเป็นระบบ โดยศีลช่วยกำกับพฤติกรรมและจริยธรรมของบุคลากร สมาธิช่วยเสริมสร้างความตั้งมั่นในการทำงาน และปัญญาช่วยพัฒนานวัตกรรมและการตัดสินใจ ทั้งนี้ควรส่งเสริมการอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของยุคดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

3. อภิปรายผลแนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาสามารถพัฒนานักเรียนได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา โดยสามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ในเชิงอภิปราย พบว่า “ศีล” มีบทบาทสำคัญในการสร้างวินัยและความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ขณะที่ “สมาธิ” สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะการควบคุมตนเองและการมีสติ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และ “ปัญญา” สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา นอกจากนี้ แนวทางการดำเนินงานที่เน้นความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ซึ่งช่วยให้การพัฒนาผู้เรียนเกิดความต่อเนื่องทั้งในและนอกโรงเรียน ดังนั้น การบูรณาการหลักไตรสิกขาจึงไม่เพียงเป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในเชิงกิจกรรม แต่เป็นการสร้าง “ระบบการพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวม” ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรชัยเดช อธิปญฺโญ (ปัญสุวรรณ) (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลจุมพลโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยศีลช่วยพัฒนาพฤติกรรม สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจ และปัญญาช่วยพัฒนาความคิดและการตัดสินใจ จากการสัมภาษณ์พบว่า นักเรียนมีความเข้าใจหลักไตรสิกขาในระดับพื้นฐาน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน

การเรียนและชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น รวมทั้งความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น สภาพปัจจุบันของโรงเรียนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยส่งเสริมทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม ทักษะชีวิต สุขภาพ และความเป็นพลเมืองที่ดี สำหรับแนวทางการพัฒนา พบว่า ควรนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียน วิถีพุทธ และยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในทุกด้าน ทั้งด้านผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษา

สรุปการอภิปรายโดยภาพรวม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า หลักไตรสิกขามีศักยภาพในการเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถเชื่อมโยงการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม การนำไปใช้ให้เกิดผลอย่างแท้จริง จำเป็นต้องพัฒนาในเชิงระบบ โดยเน้นความต่อเนื่อง การมีส่วนร่วม และการประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม จึงจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืนในระยะยาวได้

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อที่จะได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

1. หลักไตรสิกขาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน จากการศึกษาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักไตรสิกขาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการฝึกอบรมตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาของบุคคลให้มีความสมบูรณ์ ศีลเป็นการฝึกอบรมด้านพฤติกรรมและการควบคุมการกระทำทางกายและวาจาให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม สมาธิ เป็นการฝึกจิตใจให้มีความตั้งมั่น มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ส่วนปัญญา เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และการใช้เหตุผลในการพิจารณาและตัดสินใจ เมื่อพิจารณาในบริบทของการจัดการศึกษา พบว่าหลักไตรสิกขาสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์

2. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนยังต้องการการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกุดบงพิทยาคาร พบว่า โรงเรียนมีการดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในหลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมหน้าเสาธง การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การจัดกิจกรรมจิตอาสา การสอดแทรกหลักธรรมในกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต่าง ๆ กิจกรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ การเคารพครูอาจารย์ และการมีน้ำใจต่อผู้อื่น อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่านักเรียนบางส่วนยังขาดความต่อเนื่องในการนำหลักคุณธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การขาดวินัยในตนเอง การไม่ตรงต่อเวลา หรือการใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสม นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนยังเกี่ยวข้องกับบทบาทของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ซึ่งหากทั้งสามส่วนมีความร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง จะช่วยส่งเสริมการพัฒนานักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. แนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยสามารถสรุปเป็นแนวทางสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้ 1. การพัฒนาด้านศีล พฤติกรรมและวินัย การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนควรเริ่มต้นจากการปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมและการสร้างวินัยใน

ตนเอง โดยโรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพครูอาจารย์ และมีน้ำใจต่อผู้อื่น นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการฝึกปฏิบัติด้านศีล เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมจิตอาสา และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ 2. การพัฒนาด้านสมาธิ การพัฒนาจิตใจและการควบคุมตนเอง การฝึกสมาธิและการพัฒนาจิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม โรงเรียนควรส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาสมาธิและสติของนักเรียน เช่น การนั่งสมาธิก่อนเรียน การสวดมนต์ไหว้พระ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยให้นักเรียนมีจิตใจที่สงบ มีสติในการดำเนินชีวิต และสามารถจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม 3. การพัฒนาด้านปัญญา การคิดวิเคราะห์และการใช้เหตุผล การพัฒนาปัญญาของนักเรียนควรมุ่งเน้นการส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยโรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เช่น การอภิปรายกลุ่ม การทำโครงงาน การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และการสะท้อนความคิด การจัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล และสามารถนำหลักคุณธรรมจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

รูปแบบองค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ในรูปแบบแนวคิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามหลักไตรสิกขาได้ โดยประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ การฝึกพฤติกรรมให้ถูกต้องตามหลักศีล จะช่วยสร้างพื้นฐานของวินัยในตนเอง เมื่อบุคคลมีวินัยและสามารถควบคุมตนเองได้ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาสมาธิหรือความตั้งมั่นของจิตใจ และเมื่อจิตใจมีสมาธิ ก็จะสามารถพัฒนาปัญญาและการคิดอย่างมีเหตุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนจึงควรดำเนินการอย่างบูรณาการทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาพฤติกรรม (ศีล) การพัฒนาจิตใจ (สมาธิ) และการพัฒนาความคิด (ปัญญา) ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างสมดุลและสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (2) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และ (3) เสนอแนวทางการใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนานักเรียน โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยศีลช่วยควบคุมพฤติกรรมให้มีวินัยและความรับผิดชอบ สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจให้มีสติและสามารถควบคุมอารมณ์ได้ และปัญญาช่วยพัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผลและสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม ในด้านสภาพปัจจุบัน พบว่า โรงเรียนมีการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและมีคุณธรรมพื้นฐานที่ดี แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น การขาดวินัยและความรับผิดชอบในบางกรณี รวมถึงการดำเนินงานที่ยังขาดความเป็นระบบและความต่อเนื่อง สำหรับแนวทางการพัฒนา พบว่า การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้สามารถพัฒนานักเรียนได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา โดยอาศัยการบูรณาการกิจกรรมทางการศึกษาและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งจากการวิจัยผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้ **1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** 1.1 ระดับนโยบาย หน่วยงานทางการศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและการฝึกสมาธิ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชนให้เป็นเครือข่ายการพัฒนาอย่างยั่งยืน 1.2 ระดับสถานศึกษา โรงเรียนควรนำหลักไตรสิกขาเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผู้บริหารควรพัฒนาระบบการดำเนินงานด้านคุณธรรมให้มีความต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม ครูควรออกแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม ควรส่งเสริมกิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ และกิจกรรมจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบติดตามและประเมินผลด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน 1.3 ระดับชุมชนและผู้ปกครอง ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรมของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง วัดและชุมชนควรเป็นแหล่งเรียนรู้และแบบอย่างด้านคุณธรรม ส่งเสริมกิจกรรมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน **2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป** 2.1 ควรศึกษาการพัฒนารูปแบบ (Model) การใช้หลักไตรสิกขาในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

และสามารถนำไปใช้ได้จริง 2.2 ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา 2.3 ควรศึกษาการเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขากับหลักธรรมอื่น เช่น วุฒิธรรม 4 หรือสังคหวัตถุ 4 2.4 ควรขยายการศึกษาไปยังโรงเรียนในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงทั่วไป 2.5 ควรศึกษาผลกระทบระยะยาวของการใช้หลักไตรสิกขาต่อพฤติกรรมและคุณภาพชีวิตของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ชาย โพธิสิตา. (2552). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

ทิศนา แขมมณี. (2550). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2541). การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

พระครูวินัยธรชัยเดช อธิปญฺโญ (ปัญสุวรรณ). (2567). การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนอนุบาลจุมพลโพนพิสัย อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2538). การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2551). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระมหาประยอม กลฺยาโณ (ล่มไมล์). (2567). ระบบการสอนสังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 6 อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. ในดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิจิตร ศรีสอ้าน. (2549). การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันติ คำสอน. (2567). แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติจังหวัดปทุมธานี. ในดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). แนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สพฐ.